

doi:10.5559/di.25.1.01

TEORIJSKA KONCEPTUALIZACIJA KOLEKTIVNIH SJEĆANJA U SOCIJOLOGJI I SRODNIM DRUŠTVENIM ZNANOSTIMA

Andriana BENČIĆ
Zagreb

UDK: 316.454.3
Pregledni rad

Primljeno: 12. 11. 2015.

Kolektivna sjećanja interdisciplinarni su koncept te, osim što su predmet interesa sociologa, sadržajno koegzistiraju u drugim znanostima i disciplinama kao što su povijest, politologija, psihologija, antropologija, studiji kultura. Kada uzmemo u obzir niz znanosti i studija koje se kolektivnim sjećanjima bave, ubrzo postaje jasno kako su ona akademski bogato i plodno polje, no još su i danas vrlo evazivno polje kojemu manjka jasnih znanstvenih fokusa te sistemske evaluacije problema, pristupa i predmeta istraživanja. Stoga je svrha ovog rada razmotriti koncept kolektivnih sjećanja u odnosu na njegovu primjenu u sociologiji i srodnim društvenim znanostima. S ciljem konceptualnog izoštavanja teorijskog alata kolektivnih sjećanja, u radu se razmatraju definicije J. Olicka (Olick, 1999; Olick, Vinitzky-Seroussi i Levy, 2011b), A. Confina (1997) i B. French (2012). Kolektivna sjećanja sagledavaju se kao dinamičke i promjenjive strukture značenja o prošlosti za koje se interes pojavljuje zbog potreba o tome u sadašnjosti, odnosno kao odgovor na društvene i političke faktore u sadašnjosti. Nadalje, kolektivna sjećanja konstruiraju se na raznim društvenim razinama koje su hijerarhijski određene te se sjećanja istodobno predstavljaju, interpretiraju i prihvaćaju među društvenim akterima među kojima političke elite imaju primat nad njihovim tumačenjima, a ostali društveni akteri teže artikuliraju svoj glas na tzv. *bojnom polju memorije*.

Ključne riječi: kolektivna sjećanja, politika sjećanja, sociologija, identitet, odnosi moći u društvu

Andriana Benčić, Zagreb, Hrvatska.
E-mail: andriana.bencic@gmail.com

UVOD

Kolektivna sjećanja ubrajaju se u metapojmove društvenih znanosti te im se može pripisati čitav niz definicija. Jedna od njih jest da su kolektivna sjećanja načini na koje ljudi konstruiraju svoju prošlost kao dijeljena kulturna znanja i repertoare (*shared cultural knowledge*) (Confino, 1997, str. 186). U teorijskom i istraživačkom smislu, treba biti svjestan da je najopsežniji dio ukupnih studija kolektivnih sjećanja područje politike sjećanja te da je uvijek važno postaviti pitanje tko stvara sjećanja, zbog čega, i u koju svrhu.

Interdisciplinarnost kolektivnih sjećanja dvosjekli je mač znanstvene uporabe toga koncepta. S jedne strane, kolektivna sjećanja imaju izvanredan potencijal za široku akademsku uporabu, pa ne čudi brojnost znanosti i disciplina koje se bave kolektivnim sjećanjima. Tek neke od njih jesu sociologija, povijest, politologija, psihologija, antropologija, studiji kultura, književnost (Olick, Vinitzky-Seroussi i Levy, 2011b, str. 55). S druge strane, upravo zbog višestrukih znanstvenih horizonata unutar kojih se pojam kolektivnih sjećanja smješta, kao i zbog raznolikosti načina na koje ljudi konstruiraju svoju prošlost, studiji kolektivnih sjećanja ostaju bez jasnih fokusa. Unatoč suvremenim naporima da se objedini problematika studija kolektivnih sjećanja¹ te unatoč uspostavljanju istraživačkih centara, akademskih kolegija, časopisa i zbornika kolektivnih sjećanja, problematika sjećanja ostaje razdvojena unutar raznih disciplinarnih konteksta te uspostavljeni centri djeluju ne znajući jedni za druge. Zbog toga studiji kolektivnih sjećanja ni do danas nisu uspjeli razviti institucionalnu potporu koja bi bila jamac formiranja i djelovanja koherentnog znanstvenog polja sjećanja (Olick i sur., 2011b, str. 18-20).

Stoga je svrha ovog rada konceptualizirati, operacionalizirati i teorijski izoštriti koncept kolektivnih sjećanja iz perspektive sociologije i sociologiji srodnih društvenih znanosti. S ciljem *mapiranja* kolektivnih sjećanja, u prvom dijelu rada iznosi se povijesni razvoj kolektivnih sjećanja, u drugom dijelu iznose se teorijska i pojmovna određenja, dok je u trećem, završnom, dijelu ponuđena definicija kolektivnih sjećanja koja se razlaže na najvažnije sociološke i srodne dimenzije te se usredotočuje na objašnjenja međuodnosa kolektivnih sjećanja s pojmovljem identiteta, zajednice, nacije i moći.

POVIJESNA KONTEKSTUALIZACIJA KOLEKTIVNIH SJEĆANJA U ODNOSU NA SOCIOLOGIJU I SRODNE DRUŠTVENE ZNANOSTI

Pojam kolektivnih sjećanja zaokupljao je društvene istraživače još od vremena antičke Grčke, no sve do početka 20. st. nije bila uspostavljena jasna i distinktivna socijalna perspektiva o sjećanju. Pojam kolektivnih sjećanja počeo se konceptualno razvijati u prvoj polovici 20. st. unutar raznih društve-

nih i humanističkih disciplina, ponajprije sociologije, psihologije, povijesti i književnosti² (Halbwachs, 1925; Bloch, 1925; Mead, 1932; Bartlett, 1932). Francuski sociolog M. Halbwachs, otac kolektivnih sjećanja i poznati Durkheimov učenik, bitno je označio i odredio pojam kolektivnih sjećanja dajući im teorijsku težinu i utemeljenost, pa su njegove ideje najviše utjecale na mnoge druge teoretičare i istraživače kolektivnih sjećanja.³

Kao što je u uvodu naznačeno, studiji kolektivnoga sjećanja najčešće su kritizirani zbog manjka konceptualnih jasnoća i teorijske izoštrenosti na širokom polju uporabe u društvenim znanostima. Teoretičari i istraživači trenutačno rabe vrlo širok spektar termina kako bi odredili i objasnili društvene dimenzije sjećanja. Ti termini označuju određene uže aspekte sjećanja, no treba napomenuti da među njima postoje i brojna preklapanja u značenjima, a zatim i u uporabi. Sociolog P. Connerton rabi pojam društvenoga sjećanja (*social memory*), J. Bodnar uvodi pojam javnoga sjećanja (*public memory*) te mu ujedno sup(r)otstavlja pojam vernakularnoga sjećanja (*vernacular memory*), J. Assmann govori o kulturnom i komunikacijskom sjećanju (*cultural memory/communicative memory*), T. Snyder artikulira razliku između kolektivnih nacionalnih i masovnih individualnih sjećanja (*collective national memory/mass individual memory*), dok Winter i Sivan rabe pojam kolektivnoga prisjećanja ili kolektivnog upamćivanja (*collective remembering/remembrance*), eda bi istaknuli ulogu društvenih aktera u stvaranju sjećanja.⁴

Kolektivna sjećanja pojavljuju se u centru društveno-znanstvenog diskursa (tzv. *memory boom*, *memory industry*) kao neposredna posljedica pojave i razvoja multikulturalizma, pada komunizma, pojave politike kajanja (*politics of regret*, Olick, 2007) i politike viktimizacije (Kammen, 1995), ali vrlo bitno i kao reakcija i odgovor na holokaust kao rat i stradanje dotad neviđenih razmjera koji je obilježio 20. st. U suptilnom sociološkom žargonu, B. Schwartz ističe tri povezana aspekta koji su se u intelektualnoj kulturi pojavili 1970-ih godina i koji su u svojem međudjelovanju potaknuli interes za socijalnu konstrukciju prošlosti. Ističe da su multikulturalisti bili ti koji su prepoznali historiografiju kao izvor kulturne dominacije te su se suprotstavili dominantnim povijesnim narativima⁵ u ime drugih potlačenih grupa u društvu. Zatim, postmodernisti su napali konceptualna naglašavanja linearnosti povijesnih zbivanja, istine i identiteta te su počeli poticati interes za proučavanje međuodnosa povijesti, sjećanja i moći. Naposljetku, teoretičari hegemonije, koji su prepoznali klasno uspostavljenu politiku sjećanja, osvijetlili su sjećanja kao područje borbe i osporavanja te su upozorili na druge oblike sjećanja (osobito tzv. "sjećanja odozdo"), kao i na česte primjere instrumentalizacija i revizija prošlosti (Schwartz, 1996, str. 275-279).

U kontekstu razvoja kolektivnih sjećanja, te ujedno u prilog sociologiji rata, treba naglasiti da su javne kontroverze o političkim i kulturnim dimenzijama rata i ratnih komemoracija oduvijek bile među najvažnijim temama u studijima kolektivnih sjećanja. Dok je Prvi svjetski rat bio svojevrsan katalizator herojskih sjećanja, Drugi svjetski rat i strahote vezane uz holokaust bili su povod istraživanjima i pisanjima o tzv. skeptičnim kao i skrivenim sjećanjima (Gillis, 1994; Young, 1993). Kraj Hladnog rata te oružani sukobi i etnički konflikti koji su se dogodili 1990-ih godina poslužili su kao još jedna povijesna prekretnica koja je potaknula novi duboki interes za kolektivna sjećanja na ratove i zločine (Judt, 2005). Nadalje, brojna su međukulturna istraživanja dosljedno pokazala da upravo ratovi ostavljaju najveće usjeko u našim sjećanjima (Glowsky, Ellermann, Kromeier i Andorfer, 2008, str. 99-115; Liu, 2005, str. 171-191). Zbornik radova o kolektivnim sjećanjima na ratove, što ga je priredio Jan-Werner Mueller, *Memory & Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past*, na primjerima brojnih europskih studija slučajeva identificira veze između sjećanja i moći u kontekstu razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata i poraća te u kontekstu razdoblja koje je uslijedilo nakon Hladnog rata. Osim što zbornik pridonosi analitičkoj jasnoći pojmovlja sjećanja, važan je i za razumijevanje povijesti europskih ratova i za razumijevanje transformacije identiteta Europe u vremenu.

Za razumijevanje kolektivnih sjećanja važno je upozoriti na specifično društveno-povijesno vrijeme u kojem se ona pojavljuju te identificirati taj prostorni i vremenski trenutak osim u odnosu na netom spomenute globalne društvene promjene i u odnosu na važne unutardisciplinarne zaokrete u sociologiji i povijesti. Kolektivna sjećanja se kao istraživački problem ne pojavljuju slučajno, nego se pojavljuju s "kulturnim obratom" (Hunt, 1989; Jameson, 1998), a on je u povijesnoj znanosti vremenski i sadržajno obilježen prijelazom iz socijalne povijesti u "novu kulturnu povijest" (Burke, 2006). Odnosno, u povijesti se 1980-ih godina dogodio disciplinarni pomak s proučavanja "makropovijesti" (braudelovska totalna povijest do kraja 1960-ih, procesi "dugoga trajanja", istraživanje ekonomskih i društvenih makrostrukture) na proučavanje "mikropovijesti" (koncept kulture postaje označiteljem za vrlo širok spektar društvenih i simboličkih reprezentacija dostupnih danom društvu, naglasak se stavlja na mikroelemente kulture i svakodnevni život). Nadalje, trend mikrospecializacija u povijesnoj znanosti 1990-ih godina doveo je do atomizacije povijesti u niz nepovezanih područja. Uza sukob socijalne povijesti i kulturne povijesti, generalni pluralitet shvaćanja te brojne unutarznanstvene polemike (*Historikerstreit/Streitgeschichte*, Sabrow, Jessen i Grosse Kracht, 2003) postale

su karakteristične za suvremenu povijest, u kojoj je pojam *memory* počeo zauzimati vrlo važno mjesto.⁶

U skladu s disciplinarnim promjenama u drugim društvenim znanostima, i sociologija je preusmjerila svoje žarište s proučavanja društvenih struktura i normativnih sistema (funkcionalizam u Americi, marksizam) na proučavanje socio-kulturnih praksi, pa se funkcionalistička definicija kulture kao sustava normi, vrijednosti i obrazaca ponašanja promijenila, proširila i preusmjerila na razmatranja kulture kao simboličke dimenzije svih društvenih procesa (Bourdieu, 1984; Brubaker, 1996, 2004; Brubaker i Cooper, 2000). Zajedno s reorijentacijom sociologije i zajedno sa strujanjima u recentnoj povijesti, teorijski i istraživački fokusi preusmjereni su na simbolička značenja kulture, a što je nadalje utjecalo na shvaćanje da postoji mnogo diskurzivnih okvira značenja te da svi oni "imaju svoju vlastitu povijest" (Jenkins, 2008). Oni okviri značenja usmjereni na sagledavanje prošlosti ističu upravo "borbu oko značenja", što dovodi do povećanog interesa za kolektivno (društveno) sjećanje i do razvoja studija kolektivnih sjećanja (*social memory studies*). U centar pažnje dospjevaju pitanja o prijenosu, očuvanju i promjenama simboličkih okvira značenja usmjerenih na sagledavanje prošlosti i sadašnjosti.

Unutar sociologije, povijesno sinkronijski, studiji kolektivnih sjećanja dijelom su nastali na Mannheimovoj tradiciji sociologije znanja (Mannheim, 2013a [1952]), Mertonovoj tradiciji sociologije znanosti (Merton, 1973) te na Bergerovoj i Luckmannovoj tradiciji fenomenološke sociologije (socijalne konstrukcije stvarnosti) (Berger i Luckmann, 1967). Zbog toga sociolozi određuju društveno / kolektivno sjećanje kao područje šire sociologije znanja (Swidler i Arditi, 1994), a važna jest sociološka značajka kolektivnih sjećanja i da se ona socijalno konstruiraju (Berger i Luckmann, 1967) i generacijski prenose (Mannheim, 2013b [1952]).

ŠTO SU KOLEKTIVNA SJEĆANJA? TEORIJSKA I POJMOVNA ODREĐENJA

Za određivanje pojma kolektivnih sjećanja najzaslužniji je već spomenuti francuski sociolog M. Halbwachs, koji je u knjizi *Društveni oblici pamćenja* (*Les cadre sociaux de la memoire*, 1925) odredio kolektivna sjećanja kao u svojoj biti društvena, ističući da "ljudi sjećanja stječu u društvu, u društvu se prisjećaju i u društvu lokaliziraju svoja sjećanja" (Halbwachs, 1992, str. 38). Sjećanja nastaju u društvenim grupama te ima onoliko sjećanja koliko ima i društvenih grupa. Forme / oblici sjećanja variraju od jedne do druge društvene grupe i aranžmana kojima pojedinci pripadaju (obitelj, profesija, okolina, obrazovni sustav). Halbwachs naglašava da su ti društveni

okviri sjećanja uvijek primarni – čak i u naizgled očitom individualnom sjećanju (Halbwachs, 1992). Jedna od najdalekosežnijih spoznaja Halbwachsove rane teorije o sjećanju jest da ljudi istodobno sudjeluju u različitim kolektivnim sjećanjima te da ljudi mijenjaju sjećanja koliko i sjećanja mijenjaju njih.

U vidu najosnovnije podjele, znatan dio kolektivnih sjećanja odnosi se na tzv. "opredmećena", kulturna sjećanja: knjige, filmovi, muzeji, komemoracije, spomenici. Te je forme, setove i prakse Confino slikovito nazvao "kolima sjećanja" (*vehicle of memory*, Confino, 1997), a Assmann samom kulturom sjećanja (*cultural memory*, Assmann, 2011). S druge strane, postoje i one dimenzije kolektivnih sjećanja koje se ne ostvaruju u materijalnim i predmetnim oblicima, a to su, primjerice, mitovi ili priče o nastanku nacija. Te dimenzije kolektivnih sjećanja upućuju na shvaćanje da su sama kolektivna sjećanja društveno, kulturno i politički uvjetovan, tekući i mijenjajući proces, u kojem prošlost utječe na sadašnjost, kao i sadašnjost na prošlost. Sjećanja se ostvaruju u umovima samih individuala, a tada se radi o individualno konceptualiziranim sjećanjima (Olick, 1999), odnosno individualno konceptualiziranim predodžbama o prošlosti.⁷ O konceptualnoj razlici između individualnih i kolektivnih sjećanja pisali su (i nastavljaju pisati) brojni teoretičari sjećanja (Halbwachs, 1992; Olick 1999; Irwin-Zarecka, 1994; Crane, 1997; Snyder, 2002, str. 39-59; Mueller, 2002, str. 1-39), o čemu će u nastavku rada biti više objašnjenja.

Najpoznatiji predstavnici struje "opredmećenih", kulturnih sjećanja jesu francuski povjesničar P. Nora i sociolog P. Connerton. P. Nora je obilježio teoriju sjećanja uvodeći pojam "mjesta sjećanja" u svojoj sedmosveščanoj knjizi *Sites of Memory, Les lieux de mémoire*, 1984–1992, u kojoj se opširno bavio proučavanjem komemorativnih praksi, rituala i prostora koji obilježavaju francuska nacionalna sjećanja (Nora, 1996). Sociolog P. Connerton također se nastavlja na tu struju. U svojoj poznatoj knjizi *Kako društva pamte (How Societies Remember)* govori o raznim ekspresijama društvenog sjećanja (*social memory*), a središnju važnost pridaje analiziranju značenja komemorativnih svečanosti u životu zajednice / društva. Kao svojevrsna kanonska djela, i pionirska Halbwachsova teorija, i Norino kapitalno djelo o mjestima sjećanja te Connertonova knjiga o kolektivnom (društvenom) sjećanju, upućuju i na *fine* veze, ali i na razlike između individualnih i kolektivnih sjećanja. U kanonska djela o kolektivnim sjećanjima ulaze i radovi poznatoga izraelskog sociologa E. Zerubavela, koji govori o odnosima između kognitivne sociologije i kolektivnih sjećanja. E. Zerubavel objašnjava vezu sociologije, povijesti i sjećanja u odnosu na kalendare, rituale i komemoracije,

koje naziva socijetalnim dimenzijama mnemoničkih zajednica, u kojima i pomoću kojih društvene grupe stvaraju i konstituiraju svoju povijest (Zerubavel, 1996, 2003).

Kada je riječ o interesu sociologa za pojam kolektivnih sjećanja, u središtu je zanimanja odnos kolektivnih sjećanja i kolektivnih identiteta (Olick i sur., 2011b). Uloga sjećanja u izgradnji identiteta i osjećaja pripadnosti stoga je opći topus sociološke teorije. Identitet se, kao relacijski koncept, uspostavlja u odnosu na ono što je zapamćeno. Jasno je da na taj način neke prošlosti bivaju zapamćene, a neke zaboravljene. Kao što je rekao Renan, pamćenje i zaborav ovise jedno o drugome (Renan, 1990, str. 8-22). U procesu selektivnog usvajanja prošlosti iz perspektive sadašnjosti naglašenije su političke od kulturnih dimenzija kolektivnih sjećanja. Na taj način u centar zanimanja sociologa i ostalih istraživača dospijeva pojmovlje "izumljivanja tradicije" (*invented tradition*, Hobsbawm i Ranger, 1983), "zamišljene zajednice" (*imagined communities*, B. Anderson, 2006) te instrumentalizacije i revizije prošlosti. Osim brojnih veza kolektivnih sjećanja i politike, upravo je područje borbe nad stvaranjem značenja u društvenoj (kulturnoj) areni određenoj odnosima moći srž razumijevanja kolektivnih sjećanja i politike sjećanja.

Pa iako je na polju politike sjećanja (*the politics of memory*) često prenaplašena instrumentalistička dimenzija strateške manipulativne proizvodnje sjećanja, treba imati na umu da su čisti instrumentalistički pristupi u politici sjećanja jednostrani te zavaravaju. Politika sjećanja u svojim konceptualizacijama ima i vrlo važnu kulturnu dimenziju (Schwartz, 2011, str. 243) jer se odvija unutar bojnoga polja memorije (Bauman, 2008), koje je polje kulture.

Stoga se unutar pristupa prezentizma razlikuju instrumentalistička i značenjska dimenzija sjećanja (*meaning dimension of collective memory*, Olick i Robins, 1998, str. 128). Instrumentalistička dimenzija vidi sjećanje kao polje manipulacije prošlošću za sadašnje ciljeve, a značenjska dimenzija govori o selektivnom sjećanju kao neizbježnoj posljedici naših interpretacija prošlosti smještenih unutar sociokulturnih okvira sadašnjosti. Koncept "izumljivanja tradicije", koji su skovali Hobsbawm i Ranger (1983), te Bodnarova studija o službenim i vernakularnim sjećanjima u Americi (1992), paradigmatički su primjer instrumentalističkoga prezentizma. Ti su pristupi ideološki motivirani te se u pravilu ne odnose na sjećanja koja njeguju manjine ni na sjećanja koja nastaju na individualnoj razini. Primjeri značenjske dimenzije sjećanja jesu Halbwachsova djela, koja sjećanja postavljaju u sociokulturne okvire (Halbwachs, 1992), te Mannheimova djela o "društvenoj biti generacije", koja sugeriraju da su generacije, osim starosnom strukturom, u bitnom određene pripadništvom specifičnoj

iskustvenopovijesnoj i kulturnoj zajednici koju vežu zajednička uvjerenja, vrijednosti i proživljena životna iskustva (Mannheim, 2013b, str. 276-320). Halbwachsova i Mannheimova teorija na taj način pokazuju da je dimenzija sociokulturne situiranosti važan i neizostavan aspekt politike sjećanja, a koji izostaje iz čistih instrumentalističkih pristupa. Najjasniji izraz višeslojnosti politike sjećanja sažet je u članku Olicka i Levyja, "Collective Memory and Cultural Constraints: Holocaust Myth and Rationality in German Politics" (1998), gdje autori na primjeru djelovanja i izjava političkih lidera pokazuju na koje načine kolektivna sjećanja na holokaust ograničavaju i oblikuju suvremenija djelovanja i izjave u njemačkoj politici. Veza između zapamćene prošlosti i konstruirane sadašnjosti jest ponavljajuće, no isto tako mijenjajuće, ograničenje, kao i ponovno pregovaranje u vremenu – a ne samo strateški utjecaj na sadašnjost (Olick i Levy, 1998). Olick i Levy, postavljajući konceptualna razlikovanja mitskih i racionalnih ograničenja holokausta na kasnija vremena u Njemačkoj, objašnjavaju njemački nagli prijelaz s antisemitizma na filosemitizam, zatim njemačko inzistiranje na dobrim međudržavnim odnosima s Izraelom 1950-ih i 1960-ih te diskurzivno odmicanje suvremene njemačke politike od uloge počinitelja, odnosno izražavanje u trećem licu o razdoblju Hitlera i nacionalsocijalizma (Olick i Levy, 1998, str. 925-931). To pokazuje da su ograničenja holokausta kao referentnog okvira samorazumijevanja (ali i načina kako Njemačku vide Drugi) postavljena na bojno polje memorije, na kojem mitske i racionalne predodžbe o prošlosti ponekad djeluju zajedno, a ponekad se natječu – no važno je uvidjeti da one ne stoje samo kao breme nad sadašnjošću ili kao ideološki utjecaj, nego te predodžbe oblikuju individualne i kolektivne identitete te utječu na njihovu daljnju transformaciju. Zato autori zaključuju da "Njemačka nije talac tabua koji proizlaze iz strahota Auschwitza, već je 'talac' mijenjajućih oblika kolektivnoga sjećanja, što Njemačkoj političkoj kulturi daje njezin jedinstveni karakter" (Olick i Levy, 1998, str. 934).

Povjesničar kulture A. Confino upozorava da, unatoč dalekosežnim utjecajima koje politika sjećanja može ponuditi u objašnjenjima prošlosti i sadašnjosti, a čega je zasigurno primjer članak Olicka i Levyja, u nekim drugim analizama povijesti i kolektivnih sjećanja prenaplašavanje čistih instrumentalističkih dimenzija u politici sjećanja može biti vrlo opasno. Kritizirajući studiju sjećanja *The Vichy Syndrome* Henryja Roussoa, Confino naglašava da Rousso narativno slijedi tugu nakon Oslobođenja, zatim represiju 1950-ih i 1960-ih godina, 1968. godinu kao društvenu prekretnicu, filmove *The Sorrow and the Pity* (1971) i *Shoah* (1985) te židovsku opsesiju Vichyjem i holokaustom. Iako to svakako jesu važni povijesni nara-

tivi i sjećanja, treba se zapitati – čija su to sjećanja? (Confino, 1997, str. 1393-1394). Vidljivo je da su ta sjećanja konstruirali francuski političari i intelektualci: Charles de Gaulle, Komunistička partija, redatelj *Shoaha* Claude Lanzmann, članovi Zastupničkoga doma. Iako knjiga iznosi vrlo važne manifestacije francuskoga sjećanja, ta su sjećanja ograničena svojom uskom usmjerenošću na politiku sjećanja (Confino, 1997, str. 1394). Odnosno, Rousso proučava samo ona sjećanja stvorena "odozgo", a ignorira konstrukciju svih drugih sjećanja te veze tih sjećanja sa svakodnevnim iskustvom. Zbog toga se *Vichy Syndrome*, kao studija sjećanja odozgo, ne može smatrati, iako na to pretendira, studijom kolektivnoga sjećanja. U sferi koja je odmaknuta od političke, u privatnoj sferi obitelji i prijatelja, treba pretpostaviti da postoje vrlo različite interpretacije povijesti i sjećanja.

Jednu od najplodnijih konceptualnih dihotomija za jasninu konceptualizaciju i bolje razumijevanje aspekata kolektivnih sjećanja iznosi T. Snyder razlikovanjem kolektivnih nacionalnih sjećanja i masovnih individualnih sjećanja⁸ (Snyder, 2002, str. 39-59). S obzirom na to da su kolektivna sjećanja politički važna na načine koje potpuno ne razumijemo, potrebno je nastaviti objašnjavati kako se mijenjaju osobna sjećanja, a kako se mijenjaju nacionalna sjećanja – koja često bivaju nasilno ponovno uspostavljena (osobito nakon ratova) (Mueller, 2002, str. 2). Snyder govori da kolektivna ili nacionalna sjećanja postavljaju društveni okvir kroz koji nacionalno osviješteni pojedinci mogu organizirati svoju povijest, dok se masovna individualna sjećanja odnose na sjećanja na događaje koje su pojedinci zaista proživjeli (Snyder, 2002, str. 39). Te dvije forme sjećanja uvijek utječu jedna na drugu (osobito nacionalna sjećanja mogu utjecati na masovna individualna sjećanja) te se ponekad preklapaju, ponekad se znatno razlikuju ili se međusobno natječu (Snyder, 2002). No važno je da ocrtavanje njihovih konceptualnih distinkcija omogućuje teoretičarima sjećanja objašnjenje nijansiranih razlika između političkih, socioloških i povijesnih perspektiva o sjećanju. T. Snyder govori da su masovna individualna sjećanja životne sudbine pojedinaca koji su stradali i patili, dok su kolektivna nacionalna sjećanja sudbine mrtvih u kojima oni postaju brojke, činjenice i događaji koji služe da ojačaju i legitimiraju nacionalnu prošlost i povijest (Snyder, 2002, str. 50). Svojevrsna napetost između ponekad nedovoljno konceptualiziranih individualnih i kolektivnih sjećanja utječe na napetosti između raznih pristupa u studijima kolektivnih sjećanja, najsnažnije ocrtanih u spomenutom isticanju instrumentalističkih, a zanemarivanju značenjskih dimenzija sjećanja, te u zanemarivanju interpretacijskih i recepcijskih narativa sjećanja.

KONCEPTUALIZACIJA SOCIOLOŠKIH DIMENZIJA KOLEKTIVNIH SJEĆANJA

Nakon uvida u povijesni razvoj te nakon šire razradbe teorijskih i pojmovnih dimenzija kolektivnih sjećanja, u trećem, završnom, dijelu iznosi se definicija kolektivnih sjećanja kojoj je cilj pružiti konceptualna objašnjenja najvažnijih socioloških i srodnih dimenzija kolektivnih sjećanja.

Predložena definicija oslanja se na teorijske pretpostavke raznih društvenih istraživača: sociologa Jeffreyja Olicka (Olick, 1999; Olick i sur., 2011b), lingvističke antropologinje Brigitte French (2012) te povjesničara kulture Alona Confina (1997). Iz dijelova njihovih definicija izdvojene su i objašnjenе one sociološki najistaknutije dimenzije kolektivnih sjećanja, a to su identitet, zajednica, nacija i moć.

Kolektivna su sjećanja dinamičke i promjenjive strukture značenja o prošlosti te su bitno povezana s izgradnjom kolektivnih identiteta, zajednice i nacije (Olick, 1999; Olick i sur., 2011b). Kao dinamičke i promjenjive strukture, kolektivna sjećanja oblikuju se kroz leće društvenih i političkih faktora u sadašnjosti (French, 2012). Oblikovana kroz prizmu sadašnjih zbivanja, kolektivna sjećanja uvijek se ostvaruju među društvenim akterima koji zauzimaju položaje na tzv. društvenom bojnopolju memorije. Među društvenim akterima, političke elite zadobivaju dominantnu ulogu nad konstrukcijom značenja o sjećanjima i povijesnim događajima (Confino, 1997).

Prva naglašena sociološka dimenzija kolektivnih sjećanja jest odnos kolektivnih sjećanja i identiteta. Za razumijevanje samoga koncepta kolektivnih sjećanja važno je primijetiti da su sjećanja dinamički i mijenjajući procesi u kojima prošlost djeluje na sadašnjost, ali i sadašnjost djeluje na interpretacije prošlosti. Isticanjem naravi sjećanja kao promjenjivih struktura značenja koje su često odgovor na društvene i političke faktore u sadašnjosti (Olick i sur., 2011b; French, 2012), Olick i French naglašavaju i ulogu sjećanja u izgradnji kolektivnih identiteta, koju Olick i izravno ističe. Još je Halbwachs isticao da se sjećanja uokviruju u sadašnjosti jednako koliko i u prošlosti te da su zbog toga sjećanja promjenjiva radije nego konstantna (Halbwachs, 1992). Ovu je Halbwachsovu formulaciju Olick sažeo tvrdnjom da su kolektivna sjećanja aktivan proces stvaranja smisla tijekom vremena u kojem prošlost postaje filter za razumijevanje sadašnjosti (Olick, 1999, str. 341). Stoga kažemo da se kolektivna sjećanja oblikuju kroz leće sadašnjosti, a njihovi sadržaji i značenja bitno ovise upravo o tekućim društvenim i političkim faktorima (French, 2012). Pojavljivala se ona kao politički ili društveno motivirana, kroz kolektivna sjećanja društvene grupe daju smisao svojim vlastitim životima, odnosno svojoj prošlosti i sadašnjosti, indi-

vidualnoj i kolektivnoj. Zbog toga se u sociologiji kolektivna sjećanja najviše dovode u vezu s konstrukcijom individualnih i kolektivnih identiteta te se ta dva koncepta (sjećanja, identitet) ne mogu sagledavati odvojeno jedan od drugoga.

Dinamička konstrukcija kolektivnih sjećanja u sadašnjosti, koju i Olick i French naglašavaju, podrazumijeva i bitnu ulogu sjećanja u izgradnji zajednice i nacije. Za bolje objašnjenje uloge sjećanja u izgradnji zajednice i nacije bit će upotrijebljeni već spomenuti koncepti "zamišljene zajednice" B. Andersona (2006) i "izumljivanja tradicije" E. Hobsbawma i T. Ranger (1983). Postavljanjem pitanja kako se sjećanja ponašaju na razini grupe ili zajednice može se uvidjeti da upravo zajednička sjećanja koja dijelimo omogućuju koheziju grupe i stvaranje grupnog identiteta, odnosno omogućuju sam nastanak zajednice. Zajednica se ne može konstituirati bez mogućnosti dopiranja do vlastite prošlosti kao ni bez mogućnosti dijeljenja te prošlosti s drugim pripadnicima zajednice. B. Anderson, koji je osmislio sintagmu "zamišljene zajednice" u svojoj studiji nacije i nacionalizma, govori da nacije upravo tako dopiru do svojih članova – kroz zajedničke, dijeljene priče. Zbog toga je nacija za Andersona paradigmatički primjer "zamišljene zajednice", jer se među pripadnicima nacije konstruira osjećaj nacionalnoga zajedništva, unatoč činjenici što se većina pripadnika nacije nikada neće susresti. No upravo taj moment konstrukcije nacije postaje glavni kriterij za razlikovanje jedne nacije od druge (Anderson, 2006). A kako bi se nacija uopće mogla ostvariti kao "zamišljena zajednica", potrebno je i "izumiti tradiciju". Izraz "izumljivanje tradicije" skovao je povjesničar E. Hobsbawm kako bi upozorio da je prostor i vrijeme potrebno ispuniti sadržajem, kolektivnim sjećanjima i drugim simbolima te ih ponavljati, kako bi se nacija utemeljila kao neupitan pojam i sadržaj. Zato stvaranje nacije ide ruku pod ruku sa stvaranjem nacionalne tradicije (Hobsbawm i Ranger, 1983).

Bez obzira na to što se Andersonov pristup, kao i Hobsbawmov i Rangerov, smještaju u instrumentalističke pristupe kolektivnih sjećanja i politike sjećanja, njihovi pristupi imaju snažnu eksplikativnu dimenziju u objašnjenju veza između sjećanja, zajednice i nacije. Sjećanja grupa, kao i nacionalna sjećanja, te konstrukcija zajednice i nacije bitne su sociološke dimenzije sjećanja. Isticanje njihovih veza i međudnosa osnovica je razumijevanja povijesnoga, sociološkoga i strukturalnoga nastanka i razvoja nacija, kao i razumijevanja njihovih povijesti.

Drugi dio ponuđene definicije kolektivnih sjećanja naglašava da je ključ razumijevanja kolektivnih sjećanja nerazdvajanje narativa sjećanja u njihovu tumačenju. Stoga A. Confino ističe potrebu osvještavanja nastajanja kolektivnih sje-

ćanja na raznim razinama društva te njihovo koegzistiranje kroz interpretacije mnogih društvenih aktera koji zauzimaju hijerarhijske položaje u društvu te na taj način utječu na stvaranje sjećanja (Confino, 1997; French, 2012; Kansteiner, 2002). Teorijski uvid da društveni akteri sudjeluju na razne načine u konstrukciji kolektivnih sjećanja, što uključuje i odnose moći, vrlo je važan sociološki aspekt za istraživanje kolektivnih sjećanja. Odnosno, sjećanje je uvijek uronjeno u složene političke i klasne odnose moći te uvijek pojedine grupe određuju što treba zapamtiti (ili zaboraviti), tko treba zapamtiti i u koju svrhu (Confino, 1997, str. 1393; Gillis, 1994). Na tom tragu B. MacDonald upozorava da se konceptom kolektivnih sjećanja može objasniti na koji način "prošlost postaje resurs u borba-ma koje se vode u sadašnjosti" (MacDonald, 2002, str. 133-134).

Treba naglasiti da, iako političke elite pokušavaju zadobiti dominantnu ulogu u definiranju povijesnih događaja i sjećanja – one su zapravo tek jedna grupa na bojnopolju memorije (Bauman, 2008). Kolektivna sjećanja stalno se osporavaju i mijenjaju kroz *rad povijesti* i *rad sjećanja* (Confino i Fritzche, 2002). Dobar primjer *rada sjećanja* jesu studije koje upućuju na važne promjene u reputacijama poznatih povijesnih ličnosti, primjerice Georgea Washingtona, Abrahama Lincolna i Kristofa Kolumba.⁹ Istraživanja o povijesnim reputacijama upućuju i na nužnost kombiniranja kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih metoda u svrhu dobivanja potpunih uvida u raznolika sjećanja. Kako bi se istražilo mišljenje političkih elita, ili kako bi se zadobio uvid u trenutačna naličja nacionalnih sjećanja, te kako bi se istražila mišljenja ostalih društvenih aktera o reputacijama povijesnih ličnosti, poduzimaju se višeslojna longitudinalna istraživanja koja obuhvaćaju analize udžbeničkoga i medijskoga diskursa, zatim uporabu metode ankete ili primjenu metode dubinskih intervjua koja omogućuje sagledavanje struktura i dubinskih sadržaja sjećanja raznih pojedinaca.

ZAKLJUČAK

U radu je iznesena teorijska i pojmovna konceptualizacija kolektivnih sjećanja. Kroz sagledavanje povijesnog razvoja kolektivnih sjećanja te kroz šire i uže određenje pojma kolektivnih sjećanja naposljetku su operacionalizirane najvažnije sociološke i srodne dimenzije toga koncepta.

U prilog konstruiranju identiteta kao najvažnije sociološke dimenzije kolektivnih sjećanja teoretičar sjećanja i egip-tolog Jan Assmann piše: "Ako smo mi sami ono što pamtimo, tada su priče koje možemo o sebi ispričati velik dio onoga što jesmo" (Assmann, 1997, str. 14). Odnosno, sjećanja zadobivaju odlučujuću ulogu u oblikovanju naših individualnih i ko-

ektivnih života. Ona su kohezivni element između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Zbog toga koncept kolektivnih sjećanja ne podrazumijeva samo načine reprezentacije prošlih događaja (pretežito proizvedene od strane političkih elita) nego kao jednako važne kolektivna sjećanja podrazumijevaju utjecaj i integraciju povijesnih događaja i sjećanja u prakse naših individualnih života.

Potrebno je istaknuti i da se kolektivna sjećanja istodobno predstavljaju ("politika sjećanja"), osporavaju ("ratovanje sjećanjem") i prihvaćaju ("kultura sjećanja", J. Assmann, 2011) te se svi ti procesi prožimaju i mijenjaju na bojnom polju memorije (Bauman, 2008).

Pažljiva konceptualizacija i operacionalizacija kolektivnih sjećanja sociologiji i srodnim društvenim znanostima nudi vrlo plodna teorijska i istraživačka polazišta i pretpostavke. Pojmovi identiteta, zajednice, nacije i moći u kontekstu kolektivnih sjećanja izražavaju neka od svojih najvažnijih suvremenih teorijskih i metodoloških značenja. Preduvjet istraživanja kolektivnih sjećanja jest shvaćanje sjećanja kao tekućega i mijenjajućega procesa, kao područja borbe i polja sukobljavanja. Svijest o supostojanju različitih sjećanja i povijesnih narativa u kojima sudjeluju mnogi društveni akteri te mogućnost pažljiva i kritičkoga sagledavanja njihovih promjena i međuodnosa, polazišni je pristup *case study* istraživanjima kolektivnih sjećanja, kao i solidan pokušaj dopiranja do složene povijesne zbilje.

BILJEŠKE

---

¹ Najznačajniji pomak u skupljanju, prezentaciji, organiziranju i evaluaciji radova koje razumijevamo pod "rubrikom kolektivnog sjećanja" priredili su Olick, Vinitzky-Seroussi i Levy (2011a) u zborniku *The Collective Memory Reader*, Oxford University Press. Također pogledati zbornike koje su priredili Jan-Werner Mueller (2002), *Memory & Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past*. Cambridge University Press; te Erll i Nunning (2008), *The Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

² Studiji kolektivnih sjećanja danas su na razne načine isprepleteni s poljima suočavanja s prošlosti (veze sjećanja, pravde i legitimiteta), politike povijesti (veze politika sjećanja i politike povijesti) te teorijama identiteta, nacije i etniciteta. Zbog tematskih ograničenja rada neće se ulaziti u objašnjenja nijansiranih razlika među tim područjima i teorijama s kolektivnim sjećanjima.

³ Teorije i pristupi o kolektivnim sjećanjima koje iznosi M. Halbwachs razmatraju se u nastavku rada.

⁴ U svrhu ovog rada primarno se rabi termin "kolektivnih sjećanja" (u množini), dok termin "društvenih sjećanja" u operacionalizaciji pojma u ovom radu nosi isto značenje kao termin "kolektivna sjećanja". Neki od prethodno navedenih termina u radu rabe se s ciljem

isticanja specifičnih aspekata sjećanja i s ciljem razgraničenja i sup-tilnog imenovanja pojmovlja unutar koncepta "kolektivnih sjećanja".

⁵ U radu je potrebno upozoriti na terminološke sličnosti i razlike između pojmova *narativ*, *diskurs* i *reprezentacija*. Navedeni pojmovi u odnosu na kolektivna sjećanja imaju preklapajuća značenja, no važno je održati i njihova izvorna značenjska razlikovanja. Narativ je u najjednostavnijem smislu priča ili uređeni slijed događaja, no najvažnija je funkcija narativa da stvara referentne okvire za razumijevanje načina na koje se društveni red konstruira. Narativi su vrlo važni i za stvaranje identiteta i samoodređenja (Barker, 2004, str. 131). Kada govorimo o kolektivnim sjećanjima, govorimo o različitim narativima sjećanja i različitim narativima o prošlosti. Diskurs se ponekad rabi u preklapajućem značenju s narativom, pa govorimo o diskursima o prošlosti i o diskurzivnim okvirima unutar kojih sjećanja nastaju. Diskurs, Foucaultovim rječnikom, regulira ono što treba biti rečeno pod određenim društvenim i kulturnim okolnostima te tko može govoriti, gdje i kada. Osim što određuje značenja, diskurs je povezan i s djelovanjem moći (Barker, 2004, str. 54), a odnosi moći najizraženiji su aspekt kolektivnih sjećanja. Govorimo i o načinima reprezentiranja sjećanja. Reprezentacije stvaraju one mape značenja koje su konstitutivne za kulturu i istraživanje kulture koje je uvijek bilo povezano s istraživanjem procesa reprezentacije. Reprezentacija, kao i diskurs, nije nevinna refleksija, nego je povezana s pitanjima moći kroz proces selekcije i organiziranja, koji su neizbježan dio stvaranja reprezentacija i stvaranja sjećanja (Barker, 2004, str. 177).

⁶ Povjesničari se bave odnosom povijesti i kolektivnih sjećanja primarno se fokusirajući na njihove epistemološke veze (Cubitt, 2007; Ankersmit, 2001; Hutton, 1993). I dok jedni sagledavaju povijest i sjećanja kao potpuno drugačije pojmove (uobičajeno je sjećanje inferioran pojam), drugi ih sagledavaju kao nastavljajuće jedno na drugo. Primjerice, R. G. Collingwood oštro se zalaže za razlikovanje povijesti i sjećanja, govoreći da je "povijest forma organiziranog i inferencijalnog znanja, dok je sjećanje potpuno neorganizirano, neutemeljeno i neprovjerljivo" (Collingwood, 2005 [1946], str. 8). S druge strane, u vremenu legitimiranja koncepta kolektivnih sjećanja na polju povijesti neki od najvažnijih radova jesu *History as an Art of Memory* povjesničara Patricka H. Huttona (1993) te knjiga izraelskoga povjesničara Yosefa Yerushalmija Zakhora: *Jewish History and Jewish Memory* (1996 [1982]).

⁷ Za opširnije objašnjenje razlika između individualističkih i kolektivističkih koncepcija kolektivnih sjećanja pogledati u: Vučković Juroš (2010), Kako nastaju kolektivna sjećanja: promišljanja o interakcionističkom modelu kolektivnih sjećanja. *Revija za sociologiju*, 40(1), 79–101.

⁸ T. Snyder ocrtava razlike između navedena dva tipa sjećanja na primjeru poljsko-ukrajinskoga građanskog rata (1943.–1947.), gdje se susrećemo s masovnim individualnim sjećanjima velikoga broja Poljaka i Ukrajinaca, a gdje obje nacionalnosti smatraju da su bile nevine žrtve, a ovi *Drugi* agresori u međusobnom sukobu. Kao primjer kolektivnoga nacionalnog sjećanja Snyder ističe odnos Litavaca prema Vilniusu, koji je Poljska vratila Litvi 1939. god. Naime, građani Litve taj su grad uvijek promatrali kao simbol svoje nacionalne kul-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 1,
STR. 1-19

BENČIĆ, A.:
TEORIJSKA...

ture te borbe za nezavisnost. Iako se između Poljaka i Litavaca nisu vodile krvave bitke, i premda su Litavci tada činili tek 6% populacije Vilniusa, povratak Vilniusa Litvi ostao je usječen u kolektivnim sjećanjima Litavaca kao pravedan povratak (Snyder, 2002, str. 39-59).

⁹ Pogledati članke Schwartz, B. (1991), Social Change and Collective Memory: The Democratization of George Washington. *American Sociological Review*, 56, 221–236; Schwartz, B. (1996), Memory as a Cultural System: Abraham Lincoln in World War II. *American Sociological Review*, 61, 908–927; Schuman, H., Schwartz, B. i D'Arcy, H. (2005), Elite Revisionists and Popular Beliefs: Christopher Columbus, Hero or Villain? *Public Opinion Quarterly*, 69, 2–29.

LITERATURA

Anderson, B. R. O'G. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Rev. ed. London, New York: Verso.

Ankersmit, F. R. (2001). *Historical representation*. Stanford, California: Stanford University Press.

Assmann, J. (1997). *Moses the Egyptian: The memory of Egypt in western monotheism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Assmann, J. (2011). Communicative and cultural memory. U P. Meusberger (Ur.), *Cultural memories. The geographical point of view* (str. 15–29). Springer: Klaus Tschira Stiftung.

Barker, C. (2004). *The sage dictionary of cultural studies*. Sage Publication: London, Thousand Oaks, New Delhi. doi:10.4135/9781446221280

Bartlett, F. C. (1932). *Remembering: A study in experimental and social psychology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Bauman, Z. (2008). Categorical murder, or the legacy of the twentieth century and how to remember it. U Z. Bauman, *Does ethics have a chance in a world of consumers?* (str. 78–109). London: Harvard University Press.

Berger, P. L. i Luckmann, T. (1967). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Garden City, NY: Doubleday.

Bloch, M. (1925). Mémoire collective, tradition, et coutume: a propos dans livre. *Revue de Synthèse Historique*, 40, 73–83.

Bodnar, J. E. (1992). *Remaking America. Public memory, commemoration and patriotism in the twentieth century*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Brubaker, R. (1996). *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the new Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511558764

Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without groups*. Boston, MA: Harvard College. doi:10.1017/cbo9780511489235.004

Brubaker, R. i Cooper F. (2000). Beyond identity. *Theory and Society*, 29(1), 1–47. doi:10.1007/s11186-015-9259-2.

- Burke, P. (2006). *Što je kulturalna povijest?* Zagreb: Antibarbarus.
- Collingwood, R. G. [1946] (2005). *The idea of history*. Revised edition. Oxford i New York: Oxford University Press.
- Confino, A. (1997). Collective memory and cultural history: Problems of method. *The American Historical Review*, 102(5), 1386–1403. doi:10.1093/ahr/120.4.1611
- Confino, A. i Fritzsche, P. (2002). *The work of memory: New directions in the study of German society and culture*. Urbana: University of Illinois Press.
- Connerton, P. (1989). *How societies remember. Themes in the social sciences*. New York: Cambridge University Press. doi:10.1017/cbo9780511628061
- Crane, S. A. (1997). Writing the individual back into collective memory. *The American Historical Review*, 102(5), 1372–1385. doi:10.1093/ahr/120.4.1611
- Cubitt, G. (2007). *History and memory*. Manchester: Manchester University Press.
- Erll, A. i Nünning, A. (Ur.) (2008). *Cultural memory studies: An international and interdisciplinary handbook*. Berlin New York: Walter de Gruyter.
- French, B. M. (2012). The semiotics of collective memories. *Annual Review of Anthropology*, 41(1), 337–353. doi:10.1146/annurev-anthro-102214-014226
- Gillis, J. R. (1994). Memory and identity: The history of a relationship. U J. R. Gillis (Ur.), *Commemorations: The politics of national identity* (str. 3–24). Princeton: Princeton University Press.
- Glowsky, D., Ellermann, H., Kromeier, K. i Andorfer, V. (2008). A global collective memory? Results from a quantitative pilot study. *Comparativ*, 2, 99–115.
- Halbwachs, M. [1925] (1952). *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris, France: Presses Universitaires de France.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory. The heritage of sociology*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Hobsbawm, E. J. i Ranger, T. O. (1983). *The invention of tradition. Past and present publications*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Hunt, L. (1989). *The new cultural history*. Berkeley, CA: University of California Press. doi:10.1525/california/9780520064287.001.0001
- Hutton, P. H. (1993). *History as an art of memory*. Hanover i London: University Press of New England.
- Irwin-Zarecka, I. (1994). *Frames of remembrance: The dynamics of collective memory*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Jameson, F. (1998). *The cultural turn. Selected writings on the postmodern 1983-1998*. London, New York: Verso.
- Jenkins, K. (2008). *Promišljanje historije*. Zagreb: Srednja Europa.
- Judt, T. (2005). *Postwar: A history of Europe since 1945*. New York: Penguin Books.

- Kammen, M. (1995). Review of frames of remembrance: The dynamics of collective memory. *Historical Theory*, 34(3), 245–261. doi:10.1111/hith.10762
- Kansteiner, W. (2002). Finding meaning in memory: A methodological critique of collective memory studies. *History and Theory*, 41(2), 179–197. doi:10.1111/hith.10762
- Liu, J. H. (2005). Social representations of events and people in world history across 12 cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(2), 171–191. doi:10.1177/0022022104272900
- MacDonald, B. (2002). *Balkan Holocausts?: Serbian and Croatian victim-centred propaganda and the war in Yugoslavia. New approaches to conflict analysis*. Manchester, New York: Manchester University Press.
- Mannheim, K. [1952] (2013a). The problem of a sociology of knowledge. U P. Kecskemeti (Ur.), *Essays on the sociology of knowledge* (str. 134–190). London: Routledge and Kegan Paul.
- Mannheim, K. [1952] (2013b). The problem of generations. U P. Kecskemeti (Ur.), *Essays on the sociology of knowledge* (str. 276–320). London: Routledge and Kegan Paul.
- Mead, G. H. (1932). *The philosophy of the present*. La Salle, IL: Open Court.
- Merton, R. K. (1973). *The sociology of science. Theoretical and empirical investigations*. Chicago i London: University of Chicago Press.
- Mueller, J.-W. (2002). Introduction: The power of memory, the memory of power and the power over memory. U J.-W. Mueller (Ur.), *Memory and power in post-war Europe. Studies in the presence of the past* (str. 1–39). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/cbo9780511491580.001
- Nora, P. (1996). *Realms of memory* (3 Vols.). New York: Columbia University Press.
- Olick, J. K. (1999). Collective memory: The two cultures. *Sociological Theory*, 17(3), 333–348. doi:10.1111/0735-2751.00083
- Olick, J. K. (2007). *The politics of regret: On collective memory and historical responsibility*. London: Routledge.
- Olick, J. K. i Levy, D. (1998). Collective memory and cultural constraint: Holocaust myth and rationality in German politics. *American Sociological Review*, 62(6), 921–936. doi:10.2307/2657347
- Olick, J. K. i Robbins, J. (1998). Social memory studies: From "collective memory" to the historical sociology of mnemonic practices. *Annual Reviews Sociological*, 24, 105–140. doi:10.1146/annurev.soc.24.1.105
- Olick, J. K., Vinitzky-Seroussi, V. i Levy, D. (Ur.) (2011a). *The collective memory reader*. Oxford i New York: Oxford University Press.
- Olick, J. K., Vinitzky-Seroussi, V. i Levy, D. (2011b). Introduction. U J. K. Olick, V. Vinitzky-Seroussi i D. Levy (Ur.), *The collective memory reader* (str. 3-63). Oxford i New York: Oxford University Press.
- Renan, E. (1990). What is a nation? U H. K. Bhabha (Ur.), *Nation and narration* (str. 8–22). London: Routledge.
- Sabrow, M., Jessen, R. i Grosse Kracht, K. (2003). *Zeitgeschichte als Streitgeschichte. Grosse Kontroversen seit 1945*. München: C. H. Beck Verlag.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 1,
STR. 1-19

BENČIĆ, A.:
TEORIJSKA...

Schuman, H., Schwartz, B. i D'Arcy, H. (2005). Elite revisionists and popular beliefs: Christopher Columbus, hero or villain? *Public Opinion Quarterly*, 69(1), 2–29. doi:10.1093/poq/nfi001

Schwartz, B. (1991). Social change and collective memory: The democratization of George Washington. *American Sociological Review*, 56(2), 221–236. doi:10.2307/2095781

Schwartz, B. (1996). Introduction: The expanding past. *Qualitative Sociology*, 19(3), 275–282. doi:10.1007/BF02393272

Schwartz, B. (2011). From Abraham Lincoln and the forge of American memory. U J. K. Olick, V. Vinitzky-Seroussi i D. Levy (Ur.), *The collective memory reader* (str. 242–249). Oxford i New York: Oxford University Press.

Snyder, T. (2002). Memory of sovereignty and sovereignty over memory: Poland, Lithuania and Ukraine, 1939–1999. U J.-W. Mueller (Ur.), *Memory and power in post-war Europe. Studies in the presence of the past* (str. 39–59). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/cbo9780511491580.002

Swidler, A. i Ardit, J. (1994). The new sociology of knowledge. *Annual Review of Sociology*, 20, 305–329. doi:10.1146/annurev.so.20.080194.001513

Vučković Juroš, T. (2010). Kako nastaju kolektivna sjećanja: promišljanja o interakcionističkom modelu kolektivnih sjećanja. *Revija za sociologiju*, 40(1), 79–101. doi:10.5613/rzs

Yerushalmi, Y. H. (1996). *Zakhor: Jewish history and Jewish memory*. Seattle, WA: University of Washington Press.

Young, J. E. (1993). *The texture of memory: Holocaust memorials and meaning*. New Haven: Yale University Press.

Zerubavel, E. (1996). Social memories: Steps to a sociology of the past. *Qualitative Sociology*, 19(3), 283–300. doi:10.1007/BF02393273

Zerubavel, E. (2003). *Time maps: Collective memory and the social shape of the past*. Chicago, IL: University of Chicago Press. doi:10.7208/chicago/9780226924908.001.0001

Theoretical Conceptualisation of Collective Memories in Sociology and Related Social Sciences

Andriana BENČIĆ
Zagreb

Collective memory is a trans-disciplinary concept and scholars have approached it from the fields of sociology, history, political science, psychology, among other disciplines. Thus, social memory studies are an intellectually far-reaching field, but nevertheless, or perhaps as a result, also an evasive field without clear focus and efficient analytical evaluation of research problems as well as research subjects

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 1,
STR. 1-19

BENČIĆ, A.:
TEORIJSKA...

and approaches. The aim of this paper is to examine the conceptualisation of collective memories in relation to sociology and related social sciences. Therefore, the goal is to explain and sharpen collective memory theoretical tools for their further use in theory and research. Accordingly, we will examine definitions offered by J. Olick (Olick, 1999; Olick, Vinitzky-Seroussi, & Levy, 2011b), A. Confino (1997) and B. French (2012). Collective memories, therefore, could be seen as changeable and dynamic images of the past, mediated through concerns of the present, in response to various social and political factors. Besides, collective memories are a social construction constituted through a multiplicity of circulating sign forms, with interpretations shared by some social actors and contested by others in response to heterogeneous positions in a hierarchical social field. In the so-called memory battlefield political elites often play a predominant role, while others confront difficulties in articulating their voices.

Keywords: collective memories, the politics of memory, sociology, identity and power